

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО АУДИТУ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Розглянуто теоретичні та методичні основи екологічного аудиту, висвітлено завдання та напрямки його розвитку. Проаналізовано досвід формування системи екологічного аудиту за кордоном і в Україні, обґрунтовано необхідність його застосування у сучасних ринкових умовах.

Ключові слова: екологічний аудит, сталий розвиток, Положення EMAS, підприємство, система економічного менеджменту.

Doc. L.I. Maksymiv, master I.S. Bouina – NUFWT of Ukraine

Forming of conception of ecoaudit in Ukraine in the context of European integration

Theoretical and methodical bases of ecoaudit are examined, the task and directions of his development come into question. Experience of forming of the system of ecoaudit is studied by a foreign country and in Ukraine, necessity of his application in modern market conditions is founded.

Keywords: ecoaudit, sustainable development, Eco-Management and Audit Scheme, integration.

Розроблення і реалізація в ряді країн національних стратегій сталого розвитку передбачає посилення екологічної складової економіки. При цьому виникають запитання: чи можна забезпечити збалансоване вирішення соціально-економічних завдань на перспективу і зберегти сприятливе навколишнє середовище? І якщо можна, то за допомогою яких важелів і методів?

Реалізація державної стратегії сталого розвитку України й окремих її регіонів передбачає комплекс заходів для державного регулювання природокористуванням і стимулювання природоохоронної діяльності шляхом проведення цілеспрямованої соціально-економічної, фінансової та податкової політики в умовах ринкових відносин. Йдеться про гармонізацію економічних та екологічних інтересів розвитку, включення понять "екологічні блага" і "екологічний добробут" у систему економічних відносин. Важливе значення при цьому надається аналізу, узагальненню і використанню наявного у даній сфері закордонного досвіду, в тому числі у галузі екологічного аудиту.

Аналіз міжнародного досвіду свідчить про широке практичне застосування процедури екологічного аудиту як засобу одержання й оцінки екологічної інформації про підприємство чи інший господарський об'єкт. Метою екологічного аудиту є вироблення необхідних коригувальних заходів і прийняття рішень на різних рівнях управління: від керівництва конкретним підприємством, організацією до органів державної влади на рівні міста, адміністративного району, області щодо оптимізації природокористування і зменшення негативного антропогенного тиску на довкілля.

Спочатку екологічний аудит застосовувався в економічно розвинутих країнах як засіб захисту інтересів підприємницьких структур. Він був спрямований на зниження рівня ризику і для здоров'я людей внаслідок забруднення довкілля, а також на регулювання заходів у його сфері. До початку 90-х

років ХХ ст. багато комерційних банків використовували екологічний аудит з метою попередження ризиків неплатежів за позиками. Такі ризики були зумовлені поганою організацією природоохоронної діяльності підприємствами-позичальниками. Наприклад, Світовий банк та Європейський банк реконструкції і розвитку використовують екологічний аудит для оцінки діяльності компаній, які вони фінансують. Рішення цих банків про виділення інвестицій приймається з урахуванням дотримання вимог екологічного аудиту.

Необхідно зазначити, що сьогодні питання *понятійного* апарату, критеріїв і показників екологічного аудиту залишаються гостро дискусійними. Існують різні підходи до визначення змісту і сутності екологічного аудиту. Його можна розуміти, наприклад, як форму екологічного контролю, як інструмент оцінки впливу на стан навколишнього середовища, спрямованого на посилення екологічної складової господарської діяльності. Під екологічним аудитом можна розуміти визначення сукупності показників стану навколишнього середовища у конкретному місці в будь-яку задану хвилину часу і зіставлення цих показників з національними та міжнародними стандартами.

З огляду на формування понятійного апарату екологічного аудиту, необхідно враховувати, що існують його різні види, які різняться колом розглянутих проблем і цілями (застосування екологічного аудиту у процесі приватизації, інвестиційному процесі, у застосуванні "зелених" технологій тощо).

Екологічний аудит розглядають також як підприємницьку діяльність екологічних аудиторів чи екологічних аудиторських організацій зі здійснення незалежного кваліфікованого аналізу й оцінки господарської діяльності, яка впливає на навколишнє середовище, і розроблення рекомендацій щодо зниження негативного впливу на довкілля і здоров'я населення [6].

Необхідно враховувати, що існують різні методичні підходи до використання процедури екологічного аудиту. У світовій практиці діють такі основні міжнародні стандарти екологічного менеджменту й екологічного аудиту:

- британський стандарт BS 7750 Інституту стандартів Великобританії;
- стандарт CSAZ 750-94 Канадської асоціації стандартів;
- стандарти з екологічного аудиту і екологічного менеджменту Міжнародної організації стандартів – ISO серія 14000.

Основні принципи і положення екологічного аудиту отримали розвиток у керівництві Європейського Союзу з екологічного аудиту (The Eco-Management and Audit Scheme – EMAS).

Європарламент та Рада Європи ввели у дію "Правила добровільної участі організацій у міжнародній системі екологічного менеджменту та аудиту Європейської Спільноти" (Положення EMAS). Цей документ передбачено для компаній (у тому числі для малих і середніх підприємств), які здійснюють промислову діяльність. Передбачається, що в майбутньому положенні екологічний аудит для промислового сектора будуть використовувати в інших сферах діяльності, таких як торгівля і надання послуг населенню.

Метою введення EMAS було сприяння покращенню характеристик навколишнього середовища, пов'язаного з промисловою діяльністю, за рахунок залучення компаній у процес активного управління навколишнім середо-

вищем. Ці правила передбачають зниження впливів на довкілля до рівня, що відповідає застосуванню економічно обґрунтованої і кращої з доступних технологій. При цьому Положення EMAS не повинні суперечити існуючим законам ЄС чи технічним стандартам, які належать до управління навколишнім середовищем і завдавати шкоди діяльності іншим компаніям.

Компанія, яка вирішила стати учасником EMAS, повинна **виконати ряд умов**, порядок здійснення яких показано на рис. 1.

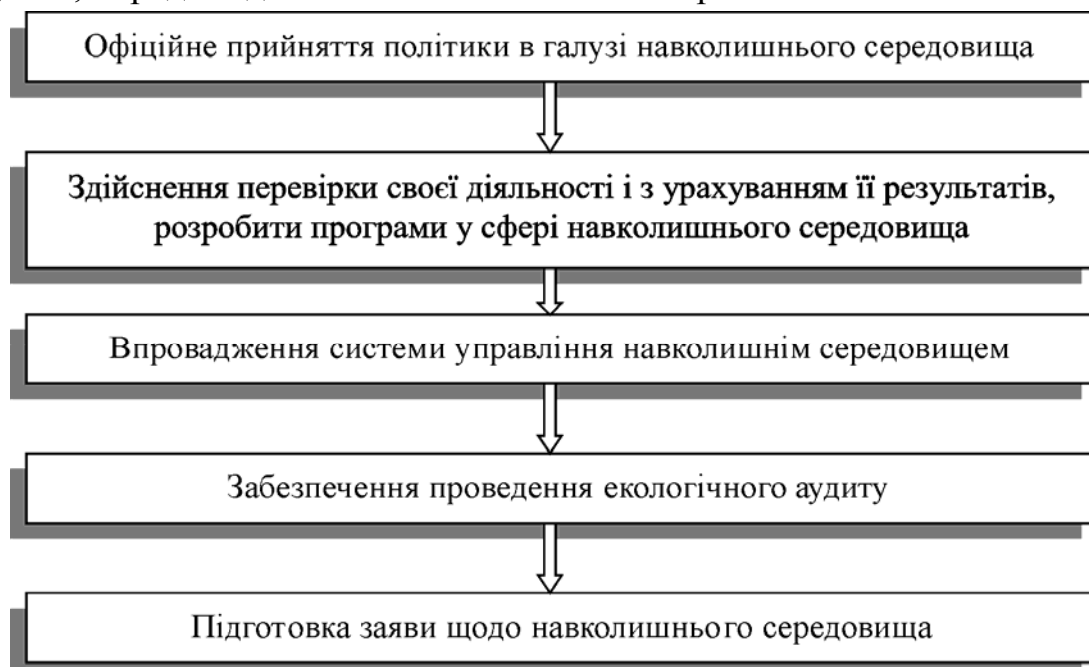

Рис. 1. Порядок здійснення умов для реєстрації організації в рамках EMAS

На сьогодні в ЄС за кількістю зареєстрованих фірм, що приєдналися до системи екологічного аудиту, лідируючі позиції займають Німеччина, Австрія – 8 % і Велика Британія – 6 %. На частку Франції, Нідерландів, Данії, Бельгії, Швеції й Ірландії припадає менше ніж 10 % зареєстрованих фірм. У таких країнах ЄС як Фінляндія, Греція, Італія, Люксембург, Португалія й Іспанія за цей період було зареєстровано зовсім незначну кількість підприємницьких структур, що приєдналася до системи екологічного аудиту.

EMAS регулює обов'язковий зміст і структуру екологічного управління, обсяг і процедури екологічного аудиту і задачі інспекторів-екологів. Однак акредитація і нагляд за інспекторами-екологами і реєстрація об'єктів, що інспектуються, є прерогативою кожної окремої держави, яка використовує Положення EMAS, і тому можуть значно відрізнятися.

Необхідно зазначити, що кількість підприємств, зацікавлених в EMAS, неухильно зростає. Проте спостерігаються значні розходження між числом акредитованих у різних державах фірм і експертів-екологів у сфері екологічного аудиту. Так, у країнах ЄС акредитовано близько 260 екоаудиторських фірм.

Можна виділити такі передумови введення Положення EMAS:

- поліпшення маркетингу, стабілізація і ріст конкурентоспроможності;
- скорочення внутрішніх витрат, визначення і використання потенціалу економії;
- можливість поєднати охорону навколишнього середовища з економічною вигодою;

- відповідність правовій базі і довгостроковій гарантії екологічної безпеки;
- створення чітких організаційних структур у сфері охорони навколишнього середовища;
- очікування підтримки з боку державних органів і надання відповідних (наприклад, економічних) пільг.

До останнього часу є також дискусійним питання про узгодження EMAS з міжнародними стандартами ISO серії 14000, табл. 1 [4].

Табл. 1. Основні розходження між EMAS та ISO 14000

Аспекти, що аналізуються	ISO 14000	EMAS
Дія, ступінь охоплення	Повсюдно	ЄС і пов'язані з ним держави
Екологічна заява для громадськості	Необов'язково	Обов'язково
Структура екологічного управління	Логічна і сувора	Не досить детальна
Цільова група	Всі організації	В основному підприємства
Введення у силу державними акредитованими екологічними інспекторами	Немає	Є
Екологічні аспекти вироблених товарів та послуг	Є	Немає
Вимоги аудиту	Чи відповідають системи екологічного управління критеріям аудиту	Оцінка природоохоронної діяльності і системи екологічного управління

Розвиток і поширення процедури екологічного аудиту за кордоном зумовлено головним чином суворістю екологічного законодавства, уніфікацією вимог і стандартів у сфері торгівлі, кредитної і фінансової політики. Широке впровадження екологічного менеджменту і екологічного аудиту зумовлено за кордоном двома основними причинами:

- екологічні показники стають дедалі вагомим чинником конкурентної боротьби;
- підсилюються економічні й адміністративні санкції за порушення вимог законодавства у сфері охорони навколишнього середовища й екологічних стандартів.

Один з аспектів інтеграції України у систему міжнародних еколого-економічних відносин полягає в розвитку екологічного аудиту, як інструменту забезпечення стійкого розвитку країни. Загалом аудит, як елемент системи забезпечення прав власності, надзвичайно важливий для економіки, тому що дає змогу зменшити інформаційний і комерційний ризики, пов'язані із прийняттям управлінських рішень. Завдання розроблення і реалізації державної стратегії сталого розвитку України, окремих її регіонів припускає посилення екологічної складової економіки і гармонізацію екологічних і економічних інтересів суспільства. У цих умовах застосування процедури екологічного аудиту є необхідною умовою ефективної реалізації екологічної політики і передумовою прийняття обґрунтованих еколого-економічних рішень.

Необхідно зазначити, що в Україні система екологічного аудиту перебуває на стадії активного формування. Стримуючим моментом протягом три-

вального періоду була відсутність необхідної правової бази, нерозробленість нормативних і методичних документів. Перші спроби до застосування процедури екоаудиту на основі аналізу закордонного досвіду було започатковано у 1992 р. Важливим кроком для розвитку екологічного аудиту в Україні стало прийняття Закону України "Про екологічний аудит" (24 червня 2004 р.). Цей Закон визначає основні правові та організаційні засади здійснення екологічного аудиту і спрямований на підвищення екологічної обґрунтованості та ефективності діяльності суб'єктів господарювання. В Україні організація державного регулювання діяльності у сфері екологічного аудиту належить до компетенції природоохоронних органів.

До *основних завдань у сфері екологічного аудиту* з урахуванням міжнародної практики належать:

- одержання достовірної інформації про діяльність суб'єктів господарювання у сфері природокористування й охорони навколишнього середовища;
- сприяння суб'єктам господарської діяльності у самостійному регулюванні своєї екологічної політики, формуванні пріоритетів із здійснення запобіжних заходів, спрямованих на виконання і дотримання екологічних вимог, норм і правил;
- створення інструментів реалізації основних напрямків регулювання природокористування;
- інтеграція діяльності у сфері навколишнього середовища з іншими сферами діяльності.

У теперішній час відбувається включення екологічного аудиту в усі процедури прийнятих рішень у сфері природокористування й охорони навколишнього середовища.

Сьогодні Україна переживає нову фазу розвитку екологічного аудиту. Це визначається значною мірою потребами практики. Так, низка українських підприємств, що має вихід на міжнародні ринки, змушена проводити міжнародну погоджену процедуру екологічного аудиту й одержувати відповідний сертифікат з екологічної безпеки виробництва і продукції. Тобто, якщо підприємство відповідає вимогам EMAS і міжнародним стандартам ISO серії 14000, – забезпечується конкурентоспроможність його продукції на світовому ринку.

У цілому система екологічного аудиту в Україні розвивається за такими напрямками:

- 1) як один з видів діяльності на ринку робіт і послуг природоохоронного призначення. Такі роботи і послуги підлягають ліцензуванню. Тому метою проведення екологічного аудиту є підвищення ефективності процедур екологічних оцінок, екологічного контролю, видачі дозволів для різних видів діяльності, здатних спричинити потенційно негативний вплив на стан навколишнього середовища;
- 2) як аудит природокористування. Він одержав розвиток поки що тільки у сфері надрокористування, пов'язаного зі специфікою гірського виробництва, небезпекою життєдіяльності як на рівні ландшафтів, так і у підземних умовах. Очевидно, що у перспективі система екологічного аудиту охопить й інші сфери природокористування (водогосподарську діяльність, рекреаційну діяльність, лісове господарство та ін.);
- 3) третім напрямком аудиту вважається екологічний аудит території (регіон, місто, район). На жаль, такий напрямок застосування екологічного аудиту в

Україні розроблено найменшою мірою, хоча багато проблем соціально-економічної й екологічної незбалансованості зароджуються саме на регіональному і місцевому рівнях.

Процеси інтеграції світової економіки потребують узгодження всієї сукупності елементів вітчизняної та світової господарських систем, у тому числі й екологічного аудиту. Тому перед вітчизняними спеціалістами постає завдання: враховуючи особливості національного екологічного аудиту, максимально наблизити його структуру і зміст до світових стандартів. Це дасть змогу створити єдиний внутрішній ринок Європи та покращить співпрацю України з іншими європейськими країнами.

Література

1. Закон України "Про екологічний аудит".
2. Положення (ЄК) № 761/2001 Європейського Парламенту і Ради Європи "Про добровільну участь організацій в міжнародній системі екологічного менеджменту та аудиту Європейської Спільноти" від 19 березня 2001 р.
3. Стандарти ДСТУ ISO 14010, ДСТУ ISO 14011, ДСТУ ISO 14012.
4. Екологічний менеджмент: Навч. пос./ За ред. В.Ф. Семенова, О.Л. Михайлюк. – К.: Центр НЛ, 2004. – 407 с.
5. Потравний І. Екологічний аудит: проблеми становлення і розвитку// Бухгалтерський облік і аудит. – 1998, № 1. – С. 41-44.
6. Борисова В.А. Екологічний аудит як механізм регулювання впливу на довкілля// Держава та регіони. – 2002, № 4. – С. 44-49.

УДК 334.012.82:[504:658]+338.3

Аспір. О.А. Потай¹ – НЛТУ України

ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ І ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕГРОВАНИХ СИСТЕМ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Розглянуто теоретичні основи побудови інтегрованих систем екологічного менеджменту, зокрема розглянуто цілі і стратегію їх формування. Обґрунтовано доцільність їхнього впровадження та окреслено вигоди, які отримає підприємство внаслідок такої діяльності.

Ключові слова: інтегрована система екологічного менеджменту, якість, довкілля.

Doctorate O.A. Potay – NUFWT of Ukraine

Approaches to construction and introduction integrated systems of environmental management

In this article the theory of construction and development the integrated systems of environmental management is considered. Goals and strategy are defined in particular. We substantiate the expedience of introduction the integrated systems of environmental management and advisability of such management activity for enterprise.

Keywords: integrated systems of environmental management, quality, environment.

Світові тенденції екологізації суспільної свідомості та поширення природоохоронних настроїв сприяють інтегруванню в економічні відносини екологічної складової, без урахування впливу і вимог якої вже неможливо здійснювати виробничо-господарську діяльність. Теза про те, що "без здоро-

¹ Наук. керівник: доц. Л.І. Максимів, канд. екон. наук – НЛТУ України